

RECENZJE

SEMINARE

t. 41 * 2020, nr 1, s. 149-241

Danuta Borecka-Biernat, Paweł Kurtek, Agata Woźniak-Krakowian, *Radzenie sobie młodzieży w sytuacjach trudnych*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018, ss. 222, ISBN 978-83-8085-744-5.

Recenzowana pozycja posiada charakter teoretyczno-empiryczny. Składa się z trzech części poruszających odrębne treści dotyczące funkcjonowania młodzieży. Każda część pracy składa się z kilku rozdziałów. Monografia napisana jest przez trzech autorów reprezentujących trzy ośrodki akademickie w Polsce (Wrocław, Kielce, Częstochowa) i stanowi istotny głos w dyskusji nad uwarunkowaniami, specyfiką, sposobami przewycięzania i skutkami sytuacji trudnych, które są udziałem młodzieży.

Praca porusza wysoce aktualne problemy obejmujące okres adolescencji młodzieży. O jej walorze stanowić może fakt, że poruszane w niej problemy stanowią źródło zainteresowań wielu dyscyplin z zakresu nauk społecznych. Jako pracę interdyscyplinarną charakteryzuje ją przenikliwość i klarowność prezentowanych treści, spójność i wielowymiarowość poruszanych problemów. Opiniowana pozycja wpisuje się w aktualny dyskurs poszukujący wieloczynnikowych przyczyn nieakceptowanych społecznie zachowań młodzieży.

W części pierwszej zatytułowanej *Strategie destruktywnego i konstruktywnego radzenia sobie młodzieży dorastającej w sytuacji konfliktu społecznego w relacji do rodzinnych uwarunkowań* scharakteryzowano pojęcie sytuacji trudnych, podkreślając ich przyczyny, skutki oraz rodzaje. Opisano wiek adolescencji w aspekcie rozwoju emocjonalności, zachodzących zmian w rozwoju społecznym oraz autonomii. Szczegółowo poruszono tematykę negatywnego „wpływu” środowiska szkolnego w generowaniu sytuacji konfliktowych w relacji nauczyciel – uczeń oraz uczeń – inni uczniowie, podkreślając ich ujemne skutki psychospołeczne w procesie rozwoju młodzieży. Odniesiono się do opisu grupy czynników szczególnie konfliktotwórczych, podkreślając intensywność ich występowania w życiu młodzieży. Szczegółowo odniesiono się do opisu grupy rówieśniczej, w której uczeń doświadcza różnego rodzaju konfliktów wynikających m.in. z zaczepek, wyśmiewania, rywalizacji, szczególnych uzdolnień, plotek. Podkreślono również znaczenie środowiska rodzinnego, w którym zachodzą konflikty obejmujące relację rodzic – dziecko, a wynikające m.in. z luki pokoleniowej, braku zrozumienia, potrzeby samodzielności dziecka, podejmowania przez młodzież zachowań ryzykownych. Wielokrotnie odwołano się do wyników badań empirycznych innych autorów, co stanowi ważny walor recenzowanej pracy. Szczególnie podkreślono źródła konfliktów rodzinnych w percepcji rodziców oraz dzieci, jak również tych wynikających z nieprawidłowych postaw wychowawczych. W dalszej części tekstu zaprezentowano formy strategii destruktywnego i konstruktywnego radzenia sobie młodzieży w kontekście sytuacji konfliktu, gdzie szczególnie zaakcentowano ich rolę w redukcji przeżywanego napięcia emocjonalnego, lęku i niepokoju. Ponadto opisano postawy rodzicielskie i ich rolę w wyborze strategii w sytuacji konfliktu społecznego obejmującego środowisko rodzinne, szkolne oraz rówieśnicze. Szczegółowo zaprezentowano negatywne postawy rodzicielskie generujące niewłaściwe zachowania u młodzieży, takie jak: niepokój, agresja, bierność, wycofanie. Podkreślono również rolę modelowania społecznego w uczeniu się form reagowania w sytuacji konfliktu, kładąc główny nacisk na pozytywną/negatywną rolę rodziny.

Dalszą część tekstu poświęcono omówieniu wyników badań empirycznych stanowiących istotną część recenzowanej monografii. Celem badań, jak podkreślają autorzy „było poszukiwanie rodzinnej etiologii destruktywnej i konstruktywnej strategii radzenia sobie dorastającej młodzieży w sytuacjach konfliktu społecznego, etiologii tkwiącej w rodzicielskich postawach wychowawczych

i w prezentowanym modelu strategii radzenia sobie przez rodziców w tych sytuacjach” (s. 46). Przedstawiono problemy badawcze, hipotezy, metodę i narzędzia badawcze (Skalę Postaw Rodzicielskich autorstwa M. Plopy, Kwestionariusz strategii radzenia sobie rodziców w sytuacji konfliktu społecznego autorstwa D. Boreckiej-Biernat oraz Kwestionariusz do badania strategii radzenia sobie młodzieży w sytuacji konfliktu społecznego autorstwa D. Boreckiej-Biernat). Scharakteryzowano badaną grupę młodzieży oraz procedurę badania. Następnie zaprezentowano obszernie opracowanie uzyskanych wyników w oparciu o statystykę korelacji r-Pearsona oraz analizę regresji krokowej.

Wykazano, że uzyskane wyniki dają podstawę do stwierdzenia, że tak nieprawidłowe, jak i prawidłowe postawy wychowawcze rodziców oraz prezentowane przez nich wzory destruktywnego lub konstruktywnego sposobu radzenia sobie w sytuacji konfliktu społecznego istotnie wpływają na sposób reagowania młodzieży na napięcie emocjonalne powstałe w sytuacji konfliktowej. Można stwierdzić, że uzyskane wyniki badań wpisują się w ciągle aktualny dyskurs nauk społecznych (tu głównie psychologii i pedagogiki) dotyczący roli rodziny w kształtowaniu zachowań młodzieży. Uzyskane wyniki traktować można jako studium diagnostyczne do podejmowania coraz to nowszych i ukierunkowanych działań profilaktycznych dotyczących środowiska rodzinnego.

W części drugiej pt. *Radzenie sobie młodzieży z niepełnosprawnością w sytuacjach trudnych* omówiono obszary zadań rozwojowych i sytuacji trudnych w życiu młodzieży, podkreślając znaczenie zmian fizycznych oraz kształtowania się tożsamości indywidualnej i społecznej. Omówiono strategię radzenia sobie ze stresem pod kątem funkcji, charakteru działań oraz kosztów. Scharakteryzowano aktywność zaradcą młodzieży w aspekcie uwarunkowań oraz efektywności. Tu m.in. odniesiono się do typologii aktywności zaradczej E. Frydenberga i R. Lewis. W dalszej części tekstu odniesiono się do analizy sytuacji trudnych oraz sposobów ich przezwyciężania wśród adolescentów wykazujących zaburzenia percepcyjne, intelektualne oraz zaburzenia ruchu i choroby przewlekłe (ekspresyjne). Ponadto omówiono modele pomocy młodzieży niepełnosprawnej w przezwyciężaniu sytuacji trudnych w kontekście różnych podejść teoretycznych (behawioralnych, poznawczych, humanistyczno-egzystencjalnych) oraz scharakteryzowano metody badania doświadczeń stresowych i aktywności zaradczej młodzieży niepełnosprawnej, dokonując krótkich odniesień m.in. do Kwestionariusza Poczucia Stresu M. Plopy i R. Makarowskiego, Testu radzenia sobie w społecznych sytuacjach trudnych R-PDPI, Kwestionariusza SCSJ autorstwa N. M. Ryan-Wenger, Kwestionariusza Sposobów Radzenia Sobie (KSRS) R. Lazarusa i S. Folkman.

Część trzecią pracy składającą się z trzech rozdziałów poświęcono teoretycznemu omówieniu autodestruktywnych zachowań młodzieży w sytuacjach trudnych. Rozważania rozpoczęto od prezentacji okresu adolescencji, uwzględniając opis poziomów buntu oraz zadań rozwojowych. Omówiono etiologię agresji i autoagresji wśród adolescentów oraz podjęto się teoretycznej analizy zjawiska agresji uwzględniającej koncepcje biologiczne, psychologiczne oraz społeczne. Zjawisko autoagresji zaprezentowano poprzez pryzmat zdefiniowania zjawiska, jego rodzajów oraz przyczyn. W rozdziale dotyczącym zachowań autodestruktywnych uwagę skupiono na opisie zachowań dewiacyjnych wśród młodzieży. Przedstawiono charakterystykę samokwieszczenia, samobójstw, samookaleczenia, kultu ciała (piercing i tatuowanie), uzależnienia substancyjnego, zaburzenia łaknienia, dysmorfofobii oraz zaburzenia pozorowanego. Ostatni rozdział tej części pracy stanowią rozważania dotyczące działań pomocowych oraz profilaktycznych świadczonych przez różnorodne instytucje społeczne mogących przeciwdziałać występowaniu zachowań autodestruktywnych młodzieży.

Recenzowaną monografię cechuje przede wszystkim aktualność prezentowanych treści w odniesieniu do trudności, z jakimi przychodzi zmierzyć się obecnej młodzieży. W sposób interdyscyplinarny omówiono każdy poruszony w pracy aspekt, przez co praca nawiązuje do wielopłaszczyznowego opisu oraz implikacji praktycznych. Ponadto stanowi cenną pozycję charakteryzującą się wnikliwym i rzetelnym podejściem do przedstawianych w niej zagadnień.

W mojej ocenie część empiryczna stanowi najciekawszą część pracy. Poruszone w niej zagadnienia uważam za niezwykle cenne z uwagi na rodzinne uwarunkowania funkcjonowania i rozwoju młodzieży. Wyniki inspirują do dalszych badań oraz uświadamiają istotną rolę rodziny w wyborze konstruktywnej lub destruktywnej strategii radzenia sobie młodzieży w sytuacjach trudnych.

Ponadto pracę wyróżnia forma prezentowanych treści, którą cechuje przede wszystkim jasność i przejrzystość. Szczególną zaletą pozycji jest jej uporządkowana struktura. Na uwagę zasługuje fakt, że autorzy zawsze starają się przejść od definicji poprzez istotę zjawiska, aż po jego cechy, formy, przyczyny oraz skutki. Istotną zaletą jest również fakt powoływania się autorów na najnowsze badania czy też stanowiska teoretyczne, ukazujące obecną perspektywę omawianych zagadnień. Szczególna wartość recenzowanej pracy zawiera się w umiejętnym połączeniu treści dotyczących studium teoretycznego i działań praktycznych. Można dodatkowo stwierdzić, że recenzowana pozycja odznacza się wysokimi walorami naukowymi i w pełni zasługuje na uwagę specjalistów z zakresu nauk społecznych. Adresatami pracy mogą być rodzice, studenci psychologii, pedagogiki, pracy socjalnej oraz resocjalizacji.

Marcin Jurczyk

Polish Academy of Social Sciences and Humanities in London, Uniwersytet Śląski z Katowicach

DOI: <http://doi.org/10.21852/sem.2020.1.13>